

48. Thiel, T. (2014). Internet und Souveränität, in: V. Kuntz (Hg.). *Der Begriff der Souveränität in der transnationalen Konstellation, Baden-Baden*, p. 215–240.

49. Thiel, T. (2019). Souveränität: Dynamisierung und Kontestation in der digitalen Konstellation, in: J. Hofmann, N. Kersting, C. Ritzi, W. J. Schlemmer (Hg.) *Politik in der digitalen Gesellschaft Zentrale Problemfelder und Forschungsperspektiven*, p. 47–60.

50. Timmers, P. (2022). Strategic Autonomy Tech Alliances: Political-Industrial Collaboration in Strategic Technologies. *Foundation for European Progressive Studies*. URL: <https://fepseurope.eu/publication/strategic-autonomy-tech-alliances-political-industrial-collaboration-instrategic-technologies/>

51. von der Leyen, U. (2020). Shaping Europe's Digital Future: Op-ed by Ursula von der Leyen, President of the European Commission. 19 February 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ac_20_260

52. Wittpahl, V. (2017). *Digitale Souveränität: Bürger, Unternehmen, Staat*. Springer Vieweg.

Матеріал надійшов до редакції 11.09.2023 р.

УДК 327:070.16

Євгенія Тихомирова,

доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

yevgenia.tyhomirova@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

DOI 10.29038/2524-2679-2023-03-244-260

КЛІМАТИЧНА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ: ТРАКТУВАННЯ ТА СУМІЖНІ ПОНЯТТЯ

Досліджено визначення кліматичної дезінформації та основних споріднених слів і фраз. Певну увагу приділено аналізу актуальності проблеми кліматичної дезінформації. Зазначено, що актуальність проблеми кліматичної дезінформації обумовлена кількома чинниками: складністю науки про зміну клімату в процесах, які становлять її феноменологію; існуванням різних парадигм у трактуванні причин та наслідків кліматичних змін; тим, що більшість людей не обізнана з проблемами, пов'язаними зі зміною клімату, поки що у світі не розв'язана проблема кліматичної грамотності населення; найбільшими

розповсюджувачами кліматичної дезінформації дедалі частина стають соціальні мережі, котрі є одним із найпопулярніших джерел кліматичної дезінформації; дезінформація про науку щодо клімату та її рішення безпосередньо перешкоджають потрібним політичним діям, зазначається, що навіть ненавмисно та без злого наміру поширена мізінформація може мати шкідливі наслідки.

Проаналізовано визначення базового терміна досліджуваної проблеми – «дезінформація» в англо- й українському мовному просторі (кліматична мізінформація, дезінформація, малінформація). Визначено, що останній термін – малінформація – трапляється в англomовному інформаційному просторі нечасто. Навіть не у всіх словниках він наявний.

Залежно від зв'язку цих понять із кліматом уживаються терміни «кліматична дезінформація», «дезінформація щодо клімату», «дезінформація щодо кліматичних змін». У статті як робочі терміни застосовують всі три поняття, спираючись на концептуальний вимір, запропонований у звіті Ради Європи, який ґрунтується на параметрах шкоди та брехні: кліматичні мізінформація, дезінформація й малінформація.

Звертається увага на класифікації тверджень про міз/дезінформацію щодо клімату, яку створили вчені з різних країн. В одній із них ідеться про п'ять основних наративів: «глобального потепління не відбувається», «парникові гази людини не спричиняють глобальне потепління», «вплив клімату непоганий», «кліматичні рішення не працюватимуть» і «кліматичний рух/наука є ненадійний». Одним із критеріїв класифікації можуть бути методи та прийоми дезінформації про клімат і кліматичну політику.

Ключові слова: клімат, кліматичні зміни, кліматична дезінформація, малінформація, мізінформація, фейки.

Yevheniia Tykhomyrova,
Lesya Ukrainka Volyn National University,
ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

CLIMATE DISINFORMATION: INTERPRETATION AND RELATED CONCEPTS

The definition of climate disinformation and the main related words and phrases are studied. An attention is paid to the analysis of the relevance of the climate disinformation issue. The author claims that the urgency of the climate disinformation problem is due to several factors: the complexity of the science of climate change in the processes that make up its phenomenol-

ogy; the existence of different paradigms in the interpretation of the causes and consequences of climate change; the fact that most people are not aware of the problems related to climate change, the problem of climate literacy of the population has not yet been solved in the world; social networks, which are one of the most popular sources of climate disinformation, are increasingly becoming the biggest spreaders of climate disinformation; disinformation about climate science and its solutions directly impedes needed political action. It is stated that misinformation, even disseminated unintentionally and without malicious intent, can have harmful consequences.

Definitions of the basic term of the researched problem, i.e. «disinformation», is analysed in the English-speaking and Ukrainian language space (climatic misinformation, disinformation, malinformation). It is determined that the last term «malinformation» is not often found in the English-speaking information space. It is not even present in all dictionaries.

Depending on the connection between these concepts and the climate, the following terms are used: climate disinformation, disinformation regarding climate, and climate change disinformation. The article uses all three concepts as working terms, based on the conceptual dimension proposed in the Council of Europe report, which is based on the parameters of harm and lies: climate misinformation, disinformation and malinformation.

The author draws attention to classifications of climate misinformation/disinformation created by scientists from different countries, one of which deals with five main narratives: «global warming is not happening», «human greenhouse gases do not cause global warming», «climate impacts are not bad», «climate solutions will not work» and «climate movement/science is unreliable». Methods and techniques of disinformation about climate and climate policy are the criteria for classification.

Key words: climate, climate change, climate misinformation, disinformation, malinformation, fake news

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Останнім часом у світі як відповідь на суспільний інтерес до теми кліматичних змін виникає дедалі більше занепокоєння щодо кліматичної дезінформації, яка може досить потужно впливати на кліматичні дії в умовах розвитку інтернету та соціальних мереж. Науковці, міжнародні й некомерційні організації звертають увагу, передусім, на її вплив на кліматичні комунікації й вважають за потрібне дослідити масштаб цієї проблеми. Польські науковці зазначали, що дезінформація про клімат стає все більшою проблемою. Вони вважають:

«оскільки зміни клімату стали помітні неозброєним оком і ми відчуваємо їх наслідки на власні очі, інтерес до них явно зріс. Сьогодні майже ніхто не ставить під сумнів кліматичні зміни та вплив людини на цей процес, але побічним ефектом їх популяризації є хаос думок і наративів за одночасної відсутності чутного голосу представників світу науки. У цих умовах легко виникають кліматична дезінформація та чітка поляризація. Усе важче відрізнити правду від брехні, а достовірне знання від думок» [1].

До недавнього часу досить поширеним терміном вважалося поняття *фейку*, яке вживалося й щодо недостовірної кліматичної інформації. Проте науковці вважають, що словосполучення «фейкові новини» сьогодні вже не охоплює всього різноманіття повідомлень оманливого вмісту. Більшість цієї інформації навіть не підробка. На думку наукової співробітниці Центру з медіа, політики та публічної політики Гарвардської школи імені Кеннеді К. Вордл, часто її вміст «справжній, використовується поза контекстом і застосовується як зброя людьми, які знають, що в неправду, засновану на зерні правди, найімовірніше, повірять і поширять її. І більшість із цього не можна назвати «новиною». Це старомодні добрі чутки, це меми, це маніпулятивні відео, гіпертаргетована «темна реклама» та старі фотографії, які повторно поширюються як нові». Вона справедливо стверджує, що термін «фейкові новини» нездатний охопити нашу нову реальність, тому це є однією з причин не використовувати його. Він майже втратив сенс, й аудиторія все частіше пов'язує його з відомими новинними агентствами, такими як CNN і BBC. Ми погоджуємося з думкою, що, замість того, щоб об'єднувати різноманітний уміст і називати його «фейковими новинами», важливо розуміти різні типи спотвореної інформації: мізінформація, дезінформація, малінформація [2].

Вважають, що ЄС став першим в історії політичним органом, який офіційно визнав нагальність визначення кліматичної дезінформації та боротьби з нею.

У Відкритому листі президентству COP26 і РКЗК ООН, а також генеральним директорам соціальних мереж, розробленому в партнерстві з експертами з питань клімату та дезінформації, ідеться про те, що «нам потрібне *універсальне визначення кліматичної дезінформації*, щоб забезпечити міжнародне співробітництво в боротьбі з нею» [3]. Дослідники справедливо зазначають, що, «хоча більшість наявних досліджень зосереджено на англomовному контенті, кліматична міз-/дезінформація є глобальною проблемою, яка впливає на людей у багатьох країнах і носіїв багатьох різних мов. Без кліматичної справедливості неможливо досягти розв'язання проблеми кліматичної міз-/дезінформації [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському науковому просторі ця проблематика фактично не розроблена. Українські науковці головну увагу зосереджують на теоретичних аспектах дезінформації й досліджують переважно політичні та політологічні проблеми дезінформаційних процесів, мало звертаючи уваги на гуманітарні аспекти дезінформації, які актуалізувалися зараз. Певне значення для нашого дослідження мали публікація журналіста Л. Белей «Інформаційні викривлення» [5] та праця громадської організації ОПОРА, що підготувала короткий словничок базових термінів інформаційного протистояння [6], які відповідають зарубіжним традиціям аналізу дезінформаційних процесів. Тематика кліматичної дезінформації присутня поки що в журналістських матеріалах. Наші науковці фактично лише починають «приглядатися» до цієї проблематики, досліджуючи дезінформацію або кліматичні зміни. Натомість публікації з питань кліматичної дезінформації мають стати проявом кліматичного активізму, про який також сьогодні потрібно говорити.

В основу нашого дослідження покладено переважно зарубіжні публікації щодо кліматичної дезінформації. Особливе значення мали, зокрема, публікація англійських дослідників К. Тріен та її колег «Дезінформація в Інтернеті про зміну клімату» [7], де подано «огляд дезінформації про зміну клімату з відповідями на запитання: що таке дезінформація про зміну клімату, хто бере в ній участь, як вона поширюється, чому це важливо і що з цим можна зробити?», дослідження пакистанських авторів «Соціальні медіа: розвідувальне дослідження інформації, мізінформації, дезінформації та малінформації» [8, с. 13–20], де звертається увага на те, що виявлення мізінформації, дезінформації й малінформації стало помітною проблемою, пов'язаною із соціальними медіа; праця польської науковиці П. Собєсяк-Пеншко «Зміна клімату. Що варто знати? Як протидіяти дезінформації?» [9], у якій ідеться про те, як діяти проти дезінформації щодо питань клімату. А також матеріали сайтів DeSmog, Climate Action against Disinformation, Klimatyczna Baza Wiedzy w walce z dezinformacją, Maldito Clima, Yale Climate Connections, та деякі інші, які значну увагу приділяють питанням мізінформації, дезінформації й малінформації щодо кліматичних змін.

Мета роботи – дослідити сутність кліматичної дезінформації та здійснити її термінологічний аналіз крізь призму поширених в англomовному науковому просторі термінів мізінформації, дезінформації та малінформації. Зокрема, поставлено завдання – проаналізувати такі питання, як актуальність проблеми кліматичної дезінформації;

визначення базового терміна досліджуваної проблеми – дезінформація в англо- та українському мовному просторі (кліматична мізінформація, дезінформація, малінформація) термінів: кліматична дезінформація, дезінформація щодо клімату, дезінформація щодо кліматичних змін; класифікація тверджень про міз/дезінформацію щодо клімату; характеристика методів і технік дезінформації про клімат та кліматичну політику.

Методика дослідження. Використано термінологічний аналіз, який переважно ґрунтується на якісному аналізі зарубіжних інформаційних джерел, в основу якого покладено концептуальну основу для дослідження інформаційного безладу, ідентифікуючи три різні типи інформації. Нами виявлено кілька основних напрямів дослідження кліматичної дезінформації: порівняльний понятійний аналіз; особливості визначення кліматичної дезінформації й основних споріднених термінів в українському та англomовному науковому просторі (мізінформація, дезінформація й малінформація).

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

а) актуальність проблеми кліматичної дезінформації

Актуальність проблеми кліматичної дезінформації обумовлена кількома чинниками.

По-перше, тим, що, як вважають дослідники, хоча наука про зміну клімату досить проста у своїх основах, проте *складна в процесах, які становлять її феноменологію*, неточна у своїх прогнозах і перевантажена моральними, політичними та ідеологічними перспективами, які роблять її полем для суперечок. навіть у розвинених країнах. «Навіть там, де досягнуто консенсусу щодо характеру проблеми, у реальній політиці немає стимулів діяти, оскільки масштаб змін, які, можливо, потрібно буде зробити, невідомий, і кожна поступка ставить економіку в не вигідне становище за правилами конкуренції, за якими ми живемо» [10].

По-друге, аналіз сучасних західних публікацій свідчить про *існування різних парадигм у трактуванні причин та наслідків кліматичних змін*, що сприяє використанню часто протилежної інформації для обґрунтування негативної й позитивної оцінок змін клімату.

По-третє, більшість людей не можуть пояснити механізм глобального потепління. Науковці зазначають, що під час одного з досліджень, коли було опитано майже 300 дорослих у США, жодна людина не змогла точно пояснити механізм глобального потепління на досить базовому рівні.

«Це узгоджується з більш масштабними дослідженнями, які показали, що людям часто бракує знань про зміну клімату» [11], що заважає адекватному сприйняттю обґрунтованих рішень. Громадськість, яка не обізнана з проблемами, пов'язаними зі зміною клімату, може чинити опір політиці зміни клімату або виступати проти неї, що має велике значення для політиків і державних лідерів. Незважаючи на відносно високий рівень занепокоєння, виявлений у цих опитуваннях, важливість зміни клімату є другорядною відносно інших екологічних, особистих і соціальних проблем [12].

У зв'язку з цим дедалі більш актуальною й необхідною стає формування *кліматичної грамотності населення*, яка органічно пов'язана зі спростуванням дезінформаційних наративів. На думку І. Харкер-Шух, «визначення того, що означає бути кліматично грамотним, перебуває між розділами наукової комунікації та наукової освіти. З одного боку, гуманістичні погляди на антропогенну зміну клімату, тобто комунікація наукових ризиків (загрози, впливи й наслідки), а з іншого – розуміння та обмін науковими знаннями, тобто наукова освіта (фізичні й хімічні механізми, які описують клімат Землі)». Програма дослідження глобальних змін США (USGCRP/NOAA) визначає кліматичну грамотність (CL) як «розуміння свого впливу на клімат і впливу клімату на вас і суспільство», а «кліматограмотна людина розуміє основні принципи кліматичної системи Землі», а також хоча це визначення CL корисне тим, що воно охоплює складність зміни клімату, ураховуючи взаємодію між діями людини й кліматичною системою, воно ставить антропогенну зміну клімату попереду фізичної науки про клімат Землі [13].

По-четверте, як засвідчили дослідження тисяч публікацій ще у 2021 р. масштаби кліматичної дезінформації в одній із найбільших соціальних мереж *Facebook* «вражають» і «досить суттєво зростають» [14]. У звіті, опублікованому Real Facebook Oversight Board [15], незалежною наглядовою групою та екологічною некомерційною організацією Stop Funding Heat [16] проаналізовано дані з понад 195 сторінок і груп Facebook. Дослідники виявили близько 45 000 дописів, які применшують або заперечують кліматичну кризу, які отримали загальну кількість від 818 000 до 1,36 млн переглядів. Публікація дослідження збігалася з кліматичним самітом COP26 (із 31 жовтня по 13 листопада 2021 р.) закликала уряди серйозно розглянути роль кліматичної дезінформації в соціальних мережах у зриві боротьби за скорочення викидів парникових газів. «Ось тут стикаються амбіції COP 26 і викриття Facebook Papers, наші дані показують, що Facebook є одним із найбільших у світі розповсюджувачів

кліматичної дезінформації», – стверджували дослідники [14].

За даними дослідників, *YouTube* отримує десятки прибутків від реклами відео з кліматичною дезінформацією й мільйони переглядів. Ідентифіковано 200 відео, які містять дезінформацію про клімат із 73,8 млн переглядів станом на 17 квітня 2023 р. Ці відео містять рекламу та або пряме заперечення науки про клімат, що порушує наявну політику *YouTube* або інші форми кліматичної дезінформації, згідно з якою реклама не дозволяється у відео, які «суперечать авторитетному науковому консенсусу щодо існування та причин зміни клімату». Виявлені 100 відеороликів, які порушують цю політику та містили рекламу з відео, набрали 18,8 млн переглядів [17].

Щодо *Twitter/X* згідно з останнім Звітом про рейтинг кліматичної дезінформації у них ця мережа отримала лише один бал із 21-бальної таблиці показників під час оцінки політики, спрямованої на зменшення недостовірної інформації – найгірше з п'яти основних технологічних платформ. Вона не має жодної політики, яка стосується контенту дезінформації про клімат, створеного користувачами [18].

На рис. 1 подано рейтинг 2023 р. п'яти основних соціальних мереж щодо зменшення поширення кліматичної дезінформації.

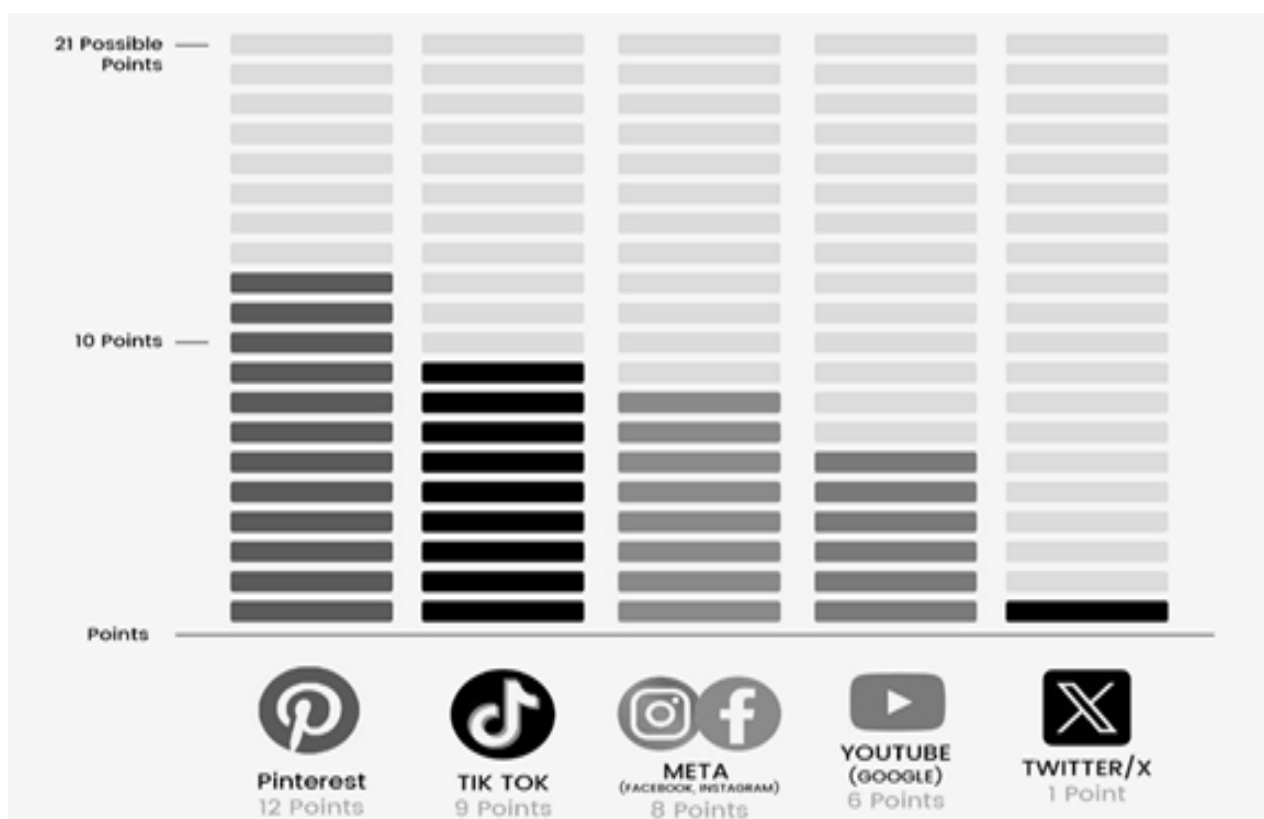

Рис. 1. Оцінка політики соціальних мереж щодо зменшення поширення дезінформації про клімат [18]

Доречі, проведене у 2023 р. опитування «Джерела інформації українців у 2023 р.» довело, що за останній рік серед українців зросла довіра до інформації із соцмереж (з 54 % до 60 %). На першому місці – Telegram (71 %) , на другому – YouTube (66 %), на третьому – Facebook (55 %), далі – Viber (50 %), Instagram – 29 %, TikTok – 25 %, Twitter – 8 % [19]. Це означає, що і для українців соціальні мережі можуть стати джерелом кліматичної дезінформації, оскільки «люди, зазвичай, діляться публікаціями в соціальних мережах, не перевіряючи достовірність інформації, якою вони діляться, що призводить до того, що публікації з мізінформацією, дезінформацією або малінформацією стають вірусними по всьому світу за лічені хвилини. Виявлення мізінформації, дезінформації та малінформації стало помітною проблемою, пов'язаною з соціальними медіа» [8, с.13].

По-п'яте, Міжурядова група експертів зі зміни клімату виявила, що «швидко закривається вікно можливостей для забезпечення придатного для життя й сталого майбутнього для всіх». Кліматичні дії потрібно вжити зараз, але дезінформація про науку про зміну клімату і її рішення безпосередньо перешкоджає політичним діям щодо кліматичної кризи. Навіть ненавмисно та без злого наміру поширена мізінформація може мати шкідливі наслідки. Неправдиві заяви про зміну клімату можуть поляризувати громадськість, зменшити підтримку відповідної політики пом'якшення наслідків й призвести до багатьох інших негативних наслідків [4].

b) Визначення дезінформації в англомовному та українському мовному просторі

На сайті Оксфордського словника англійської мови (OED), який вважається визнаним авторитетом із цієї мови, зазначається, що «більшість кліматичних термінів, які використовуються в усьому світі, є англійськими словами, що були імпортовані в місцеву мову як запозичені слова або буквально перекладені» [20]. Це повною мірою стосується й термінів, які вживаються зараз, коли йдеться про дезінформацію щодо клімату, які присутні в цьому словнику: *misinformation*, *disinformation*. Термін *malinformation* тут відсутній. Ці слова часто використовуються як взаємозамінні, проте існує важлива відмінність між цими словами, де можна сплутати намір та шкоду.

У звіті Ради Європи «Інформаційний розлад (*disorder*): на шляху до міждисциплінарної основи для досліджень і формування політики», який підготовлений дослідниками К. Вордл та Х. Дерахшан, відмовилися від використання терміна «фейкові новини», запропонували нову

концептуальну основу для дослідження інформаційного безладу, ідентифікуючи три різні типи інформації: мізінформація – несвідомі помилки й подання неточних або перекручених фактів; малінформація – свідомо публікація правдивої приватної або чутливої інформації, що може зашкодити; дезінформація – поєднання мізінформації та малінформації, свідоме фальшування фактів. На відміну від мізінформації, дезінформація свідомо й має такі самі лихі наміри, як і малінформація. Відмінності між цими трьома типами інформації описуються за допомогою параметрів шкоди та брехні [21].

Далі на рис. 2 проілюстровано співвідношення зазначених вище понять в інтерпретації К. Вордл, яку вона запропонувала в більш пізній статті [2].

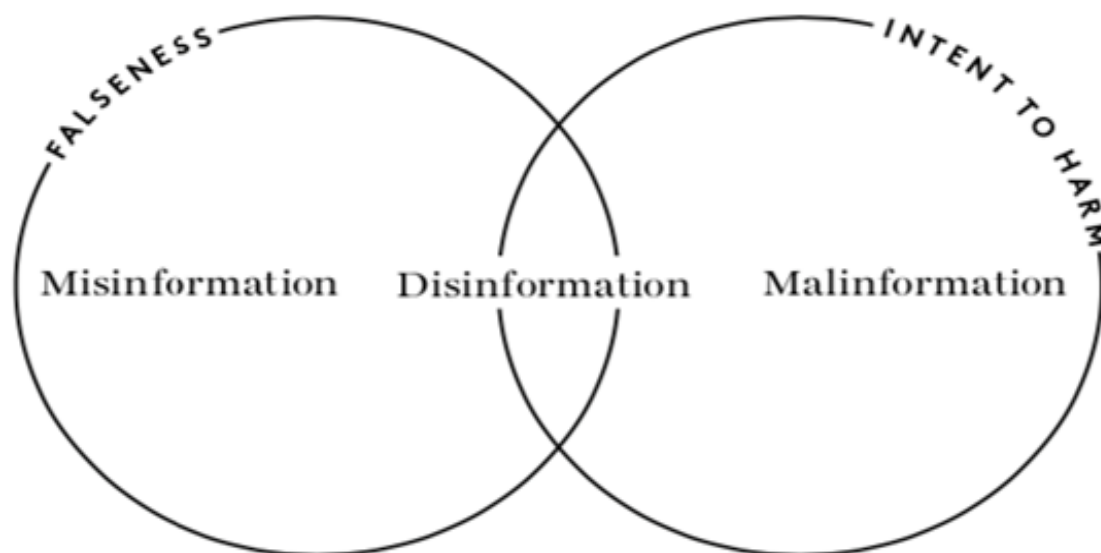

Рис. 2. Співвідношення мізінформації, дезінформації та малінформації [2]

К. Вордл тут визначає *дезінформацію* – як навмисно неправдивий уміст, призначений завдати шкоди й умотивований трьома факторами: заробити гроші; мати політичний вплив, зовнішній чи внутрішній; або накликати неприємності заради цього». Коли вона поширюється, може перетворюватися на мізінформацію, яку дослідниця трактує як «неправдивий уміст, але особа, яка ділиться, не усвідомлює, що він неправдивий або оманливий. Часто мізінформацію підхоплює хтось, хто не усвідомлює, що вона неправдива, і ця особа ділиться нею зі своїми мережами, вважаючи, що вона допомагає». Третя категорія, наведена на малюнку, *малінформація* – це недобросовісна інформація, яка описує справжню інформацію, що поширюється з наміром завдати шкоди.

На думку автора, агенти дезінформації дізналися, що використання справжнього вмісту менш імовірно буде виявлено системами штучного інтелекту або стане непридатним для перевірки фактів. Отже, велика частина вмісту, який ми бачимо, підпадає під цю категорію малінформації – справжньої інформації, яка використовується для заподіяння шкоди [2]. Виходячи з такого трактування дезінформації, вона містить у собі як неправду, так і намір завдати шкоди. Треба зауважити, що останній термін – малінформація трапляється в англomовному інформаційному просторі не часто. Навіть не у всіх словниках він наявний.

Польські дослідники також підтримують цей концептуальний підхід. П. Собєсяк-Пеншко вважає, що йдеться про дезінформацію, коли має місце відповідний намір відправника. «Якщо певна інформація повторюється ненавмисно, наприклад, через необізнаність або недостатню обізнаність відправника, ми говоримо про мізінформацію, а не про дезінформацію. Індикатором дезінформації є неправдивість наданих даних. Немає дезінформації без брехні» [9].

В українському інформаційному просторі всі три терміни «прижилися» й визначаються подібно. Наприклад, Л. Белей також говорить про мізінформацію (уживає термін у такому вигляді – місінформацію) – несвідомі помилки та подання неточних або перекручених фактів; малінформацію – свідому публікацію приватної або чутливої інформації, що може зашкодити, та дезінформацію – поєднання мізінформації й малінформації свідомим фальшуванням фактів. «В умовах інформаційної війни дезінформація заковтує всю доступну місінформацію та малінформацію, поєднує їх у grimучу суміш, якою бомбардує інформаційний простір». Він справедливо підкреслює: мізінформація піддається спростуванню, бо ґрунтується на викривленій інформації, працюючи з малінформацією, доводиться виправдовуватися, хоча вона рідко застосовує правдиву інформацію без домішок викривлень [5].

У словнику громадської організації ОПОРА дезінформація визначається як «неправдива інформація, яку навмисно поширюють для того, аби вплинути на людей, маніпулювати їхнім сприйняттям та заподіяти шкоду суспільству чи окремій людині. Дезінформацію розповсюджують свідомо, тобто людина, яка її транслює, знає, що ця інформація неправдива». Мізінформація розглядається як «неправдива або неточна інформація, однак людина, яка її поширює, вірить, що ця інформація правдива. Часто це відбувається через нестачу знань або розуміння певної теми». Малінформація трактується тут як «правдива інформація, яку розповсюджують для того, аби заподіяти шкоду» [6].

Отже, аналіз цього концептуального підходу може стати плідним і під час вивчення кліматичної дезінформації, яку ми будемо далі розглядати.

с) Визначення кліматичної дезінформації

Спростування мізінформації, на думку американських дослідників George Mason University Center for climate change communication, вимагає міждисциплінарних підходів, які спроможні її виявляти й нейтралізувати щодо важливих науково обґрунтованих тем та проблем. Цього можна досягти лише шляхом синтезу результатів досліджень з інформатики, політології, філософії, психології й комунікації, оскільки мізінформація є багатогранною проблемою, яка впливає на суспільство на політичному, соціальному, технологічному та психологічному рівнях [22].

Політологічний підхід потребує зазначене поняття трактувати трояко, залежно від його зв'язку з кліматом: кліматична дезінформація, дезінформація щодо клімату, дезінформація щодо кліматичних змін. Найбільш універсальним, на нашу думку, а тому й більш поширеним, є перше поняття. Друге – охоплює оманливу та спотворену інформацію щодо різних аспектів кліматичної реальності. Третє – акцентує увагу на більш спірному й суперечливому питанні кліматичного розвитку, кліматичних змінах. Як робочі терміни в статті вживаються всі три поняття, спираючись на концептуальний вимір, запропонований у згадуваному звіті Ради Європи, який ґрунтується на параметрі шкоди та брехні: кліматичні мізінформація, дезінформація й малінформація.

У відкритому листі експертів, який згадувався раніше, зазначалося, що «усунення міз/дезінформації щодо клімату є необхідною умовою для ефективної боротьби зі зміною клімату [3]. Тут же була підкреслена необхідність розробки *універсального визначення кліматичної дезінформації*, яке сформульовано фахівцями й розміщено на сайті організації Climate Action against Disinformation у публікації. У цьому визначенні звертається увага на три основні аспекти спотворення інформації щодо клімату й кліматичних змін. «Кліматична дезінформація та мізінформація стосується оманливого або спотвореного вмісту, який:

1) *підриває існування або наслідки зміни клімату*, однозначний вплив людини на зміну клімату та необхідність відповідних термінових дій відповідно до наукового консенсусу МГЕЗК і згідно з цілями Паризької кліматичної угоди;

2) *спотворює наукові дані*, у тому числі шляхом упущень або вибору, щоб підірвати довіру до науки про клімат, установ, орієнтованих на клімат, експертів і рішень;

3) *неправдиво рекламує зусилля як підтримку кліматичних цілей, які насправді сприяють потеплінню клімату чи суперечать науковому консенсусу щодо пом'якшення наслідків або адаптації»* [4].

Прикладом 1 є публікації в соціальних мережах, що поширюють стовпчасту діаграму, яка відображає зниження кількості смертей через погодні катаклізми за останнє століття разом із коментарями, що свідчать про перебільшення значення погодних змін, спричинених кліматом. Однак смертність не є корисним показником кількості або серйозності погодних явищ, уключаючи повені, посухи, шторми, лісові пожежі й екстремальні температури, зазначені на графіку, – повідомили експерти Reuters. Вони вважають цю публікацію введенням в оману. Смертність від стихійних лих не є корисним показником для кількісної оцінки зміни клімату, а пов'язаних із кліматом стихійних лих зросли кількість, інтенсивність та економічні витрати [23].

Прикладом 2 може бути відео з понад 118 000 переглядів у Facebook, де стверджується, що в 1893 р. Фонд Рокфеллера заплатив ученим Женевської конвенції за те, що вони назвали нафту «викопним паливом», щоб «викликати ідею дефіциту» і таким чином збільшити свою ціну, додавши, що нафта не «походить із копалин». Команда Reuters Fact Check довела, що Термін «викопне паливо» не був створений американським бізнесменом Дж. Д. Рокфеллером, щоб спонукати до ідеї дефіциту нафти. Найдавніший термін згадується в книзі, опублікованій у 1759 р. німецьким хіміком К. Нейманом.

Прикладом 3 може бути поширення у Facebook, TikTok, YouTube, Instagram підробленого відео інтерв'ю Г. Тунберг, у якому вона нібито просить використовувати «танки та стійку зброю», щоб «продовжувати боротьбу як люди, які екологічно свідомі», але це обман. Твердження є неправдивими, а зображення підроблено, щоб синхронізувати рухи губ активіста. В оригінальному інтерв'ю, опублікованому BBC у листопаді 2022 р., Г. Тунберг розповіла про кліматичну тривогу, перехід на веганство та свою книгу «Книга про клімат». Команда Reuters Fact Check довела, що відео, на якому Г. Тунберг рекламує «веганські гранати» та книгу під назвою «Веганські війни», є дипфейком, зробленим із використанням інтерв'ю BBC з активісткою в листопаді 2022 р. [23].

На думку П. Собєсяк-Пеншко, коли є запит і суспільний інтерес до певних тем у публічному просторі, міз/дезінформація поширюється у відповідь особливо активно, зростає «ймовірність того, що проблема клімату стане предметом маніпуляцій і спотворень» [9].

Учені з різних країн створили класифікацію тверджень про міз/дезінформацію щодо клімату. До неї увійшли п'ять основних наративів:

«глобального потепління не відбувається», «парникові гази людини не спричиняють глобальне потепління», «вплив клімату непоганий», «кліматичні рішення не працюватимуть» і «кліматичний рух/наука є ненадійний». Усі твердження в перших трьох описах є прикладами міз/дезінформації, як і більшість, але не всі твердження в четвертій і п'ятій категоріях [4].

Одним із критеріїв класифікації можуть бути методи та прийоми дезінформації про клімат і кліматичну політику. На думку П. Собєсяк-Пеншко, найважливіші методи дезінформації щодо питань клімату, помітні в польському публічному просторі, уключають:

- надання неправдивої інформації,
- маніпулювання реальними даними,
- ненадання джерел інформації,
- підрив наукового консенсусу щодо зміни клімату,
- посилення на «незалежних» експертів (наприклад пов'язаних із промисловістю викопного палива),
- створення теорій змови щодо захисту клімату (наприклад демонструючи кліматичну політику як змову світових еліт або багатих західноєвропейських країн проти таких держав, як Польща),
- перекладання відповідальності за захист клімату на інших (наприклад інші країни),
- багаторазове повторення тих самих аргументів і гасел (наприклад захист клімату є «ідеологія», «примха», «цирк», ірраціональна політика зміна клімату є причиною зростання цін на енергоносії й інфляції),
- накопичення незрозумілих для реципієнтів деталей і технічних нюансів, що підвищує їх сприйнятливість до дезінформації [9].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, актуальність проблеми кліматичної дезінформації обумовлена кількома чинниками: складністю науки про зміну клімату в процесах, які становлять її феноменологію; існуванням різних парадигм у трактуванні причин і наслідків кліматичних змін; тим, що більшість людей не обізнана з проблемами, пов'язаними зі зміною клімату, поки що у світі не розв'язана проблема кліматичної грамотності населення; найбільшими розповсюджувачами кліматичної дезінформації дедалі більше стають соціальні мережі, котрі є одним із найпопулярніших джерел кліматичної дезінформації; дезінформація про науку щодо клімату та її рішення безпосередньо перешкоджає потрібним політичним діям, зазначається,

що навіть ненавмисно та без злого наміру поширена мізінформація може мати шкідливі наслідки.

Базовим терміном досліджуваної проблеми є дезінформація в англomовному й українському мовному просторі в різних варіаціях: мізінформація, дезінформація, малінформація. Останній термін – малінформація – трапляється в інформаційному просторі нечасто. Навіть не у всіх англomовних словниках він присутній. Залежно від зв'язку цих понять із кліматом уживаються терміни «кліматична дезінформація», «дезінформація щодо клімату», «дезінформація щодо кліматичних змін». Ми застосовували як робочі терміни всі три поняття, спираючись на концептуальний вимір, запропонований у звіті Ради Європи, який ґрунтується на параметрах шкоди та брехні: кліматичні мізінформація, дезінформація і малінформація.

Виявлено кілька класифікацій тверджень щодо міз/дезінформації про клімат, яку створили вчені з різних країн, в одній із них ідеться про п'ять основних наративів: «глобального потепління не відбувається», «парникові гази людини не спричиняють глобальне потепління», «вплив клімату непоганий», «кліматичні рішення не працюватимуть» і «кліматичний рух/наука є ненадійний». Одним із критеріїв класифікації можуть бути методи та прийоми дезінформації про клімат і кліматичну політику.

Подальшого аналізу потребують виявлення ключових сфер дезінформації щодо клімату; класифікації основних наративів кліматичної дезінформації, зокрема щодо сучасного наукового консенсусу щодо кліматичних змін і заперечення кліматичних наук як напряду дезінформації щодо клімату; вимірів протидії дезінформації, розвінчування та спростування хибних й оманливих наративів про клімат; кліматичних дій проти цього виду дезінформації, формування кліматичної компетенції як інструмента боротьби з кліматичною дезінформацією.

REFERENCES

1. Klimatyczna Baza Wiedzy w walce z dezinformacją. URL: <https://fppe.pl/klimatyczna-baza-wiedzy-w-walce-z-dezinformacja/>
2. Wardle Claire. Understanding Information disorder (2020). URL: <https://firstdraft-news.org/long-form-article/understanding-information-disorder/>
3. Open letter: Global action required now to tackle the threat of climate misinformation and disinformation (2021). URL: <https://consciousadnetwork.medium.com/open-letter-global-action-required-now-to-tackle-the-threat-of-climate-misinformation-and-7064278b5b77>.

4. Climate mis-/disinformation backgrounder. September 2023. URL: https://caad.info/wp-content/uploads/2023/09/Climate-Mis-_Disinformation-Backgrounder.pdf.
5. Belei Les. Informatsiini vykryvlennia (2021). URL: <https://uchoose.info/informatsiini-vykryvlennya/> (in Ukrainian).
6. OPORA pidhotuvala slovnychok bazovykh terminiv informatsiinoho protystoiannia (2023). URL: https://www.oporaua.org/polit_ad/opora-pidgotuvala-slovnichok-bazovykh-terminiv-informatsiinogo-protystoiannia-24639. (in Ukrainian).
7. K. M. D. Treen and at al. Online misinformation about climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, vol. 11, no. 5, Oct. 2020. URL: <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/wcc.665>.
8. Hussain, Mumtaz, Soomro, Tariq Rahim (2023). Social Media: An Exploratory Study of Information, Misinformation, Disinformation, and Malinformation. *Applied Computer Systems*, vol.28, no.1, pp.13–20. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/acss-2023-0002>
9. Sobiesiako, Paulina (2022). Zmiana klimatu. Co warto wiedzieć? Jak przeciwdziałać dezinformacji? URL: https://www.isp.org.pl/uploads/download/zmiana-klimatu-co-warto-wiedziec-jak-przeciwdzialac-dezinformacji_pl_1698912946.pdf.
10. Trubshaw Don. Climate change as a scientific paradigm (part 1). URL: https://www.societalvalues-co-uk.translate.goog/climate-change-as-a-scientific-paradigm-part-1/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc
11. How Global Warming Works: Climate Change's Mechanism Explained. URL: https://www-howglobalwarmingworks-org.translate.goog/transcripts.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc
12. Lorenzoni, I.; Pidgeon, N. F. (2006). Public Views on Climate Change: European and USA Perspectives. *Climatic Change*, 77 (1–2): 73–95. URL: <https://www.atmosph.phys.ics.utoronto.ca/people/lev/ESSgc/lorenzoniPclimchng06.pdf>
13. Harker-Schuch, I. (2022). Defining climate literacy: Developing a working definition on what it means to be climate literate, EGU General Assembly, Vienna, Austria, 23–27 May 2022, EGU22-2302. URL: <https://doi.org/10.5194/egusphere-egu22-2302>, 2022.
14. Kari, Paul (2021). Climate misinformation on Facebook «increasing substantially», study says. URL: <https://www.theguardian.com/technology/2021/nov/04/climate-misinformation-on-facebook-increasing-substantially-study-say>.
15. In denial – Facebook’s growing friendship with climate misinformation (2022). URL: <https://the-citizens.com/wp-content/uploads/2022/07/RFOB-3rd-Quarter-2021.pdf>
16. Stop Funding Heat Is Making Climate Denial Unprofitable. URL: <https://stopfundingheat.info/>
17. New report exposes Google and YouTube’s failure to combat climate disinformation. (2023). URL: <https://caad.info/wp-content/uploads/2023/05/YouTubes-Climate-Denial-Dollars.pdf>.
18. Climate of misinformation: ranking big tech september 2023. URL: <https://caad.info/wp-content/uploads/2023/09/Climate-of-Misinformation.pdf>.
19. Belei, Les. Dzherela informatsii ukrainsiv u 2023 rotsi. URL: <https://uchoose.info/dzherela-informatsiyi-ukrayintsiv-u-2023-rotsi/> (in Ukrainian).
20. Ions, Rosamund, Wild, Kate (2021). The language of climate change and environmental sustainability. URL: <https://www.oed.com/discover/the-language-of-climate-change/>
21. Wardle, Claire, Derakhshan, Hossein (2017). Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. URL: <https://edoc.coe.int/en/>

media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html

22. The 4-D Project Countering Misinformation. URL: <https://www.climatechange-communication.org/countering-misinformation/>

23. Fact Check: Falling Deaths from Climate Disasters Are Not Evidence Against a Climate «Emergency» (2023). URL: www.reuters.com/fact-check/drop-climate-related-disaster-deaths-not-evidence-against-climate-emergency-2023-09-19/

24. Fact Check-The term «fossil fuel» was not coined by John D. Rockefeller to trick people into thinking oil is a scarce commodity (2021). URL: <https://www.reuters.com/article/factcheck-fossil-fuel-rockefeller-idUSL1N2QQ1UK>.

25. Fact Check: Greta Thunberg «vegan grenades» TV interview is deepfake. By Reuters Fact Check. (2023). URL: <https://www.reuters.com/fact-check/greta-thunberg-vegan-grenades-tv-interview-is-deepfake-2023-10-30/>

Матеріал надійшов до редакції 07.09.2023 р.

УДК 327.3(569.4+477)

Ігор Іщенко,

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,

iv.ishchenko@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5799-7364;

Олена Башкеєва,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри експертизи культурних цінностей та дизайну,

Університет митної справи та фінансів,

olena.bashkeieva@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7029-2465

DOI 10.29038/2524-2679-2023-03-260-278

КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ІЗРАЇЛЮ: ДОСВІД ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Проаналізовано, як в Ізраїлі організовано публічну дипломатію, націлену на створення іміджу країни, що виборює для себе безпечне життя. Ураховуючи схожі умови з Україною – обидві країни перебувають у стані довготривалого